

Lietuvos Respublikos Prezidentui
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkei
Lietuvos Respublikos Ministrėi Pirmininkei
Lietuvos Respublikos aplinkos ministrui
Lietuvos geologijos tarnybos prie AM direktoriui

Mokslinės-praktinės konferencijos
„Lietuvos vandens išteklių – ar jų yra užtektinai ir ar pakaks ateityje“,
vykusios 2021 m. spalio 28 d. Lietuvos mokslų akademijoje,
REZOLIUCIJA

Lietuvos vandens išteklių tyrimus, naudojimą ir valdymą atliekanti bendruomenė, mokslo ir mokymo įstaigų, verslo įmonių bei visuomeninių organizacijų atstovai, susirinkę Lietuvos mokslų akademijoje 2021 m. spalio 28 d. organizuotoje mokslinėje-praktinėje konferencijoje aptarė aktualius paviršinio ir požeminio vandens išteklių būklės, jų naudojimo bei apsaugos teisinio reguliavimo klausimus ir konstatavo, kad būtina atkreipti atsakingų valstybės institucijų dėmesį į šias neatidėliotino sprendimo reikalaujančias problemas.

1. Lietuvos įstatymai, taip pat ES vandens direktyvos reikalauja užtikrinti, kad žmonėms vartoti skirtas vanduo būtų kokybiškas ir saugus. Lietuva yra turtinga gėlo geriamojo požeminio vandens išteklių, kurie sudaro didelę dalį nacionalinio turto. Nežiūrint į tai, realybėje iškyla daug gyventojų aprūpinimo geros kokybės geriamuoju vandeniu ir jo išteklių apsaugos problemų. Siekiant jas spręsti kvalifikuotai ir efektyviai, jau nuo seno buvo skiriamas didelis dėmesys racionaliai naudoti vandens išteklius, rengiant ir įgyvendinant ilgalaikes tikslines geriamojo požeminio vandens išteklių tiekimo programas. Iki šiol buvo sudarytos trys tokios programos – 1960–1980 m., 1980–2000 m. ir 2005–2025 m. Paskutinė jų buvo įgyvendinta tik iš dalies, daug aktualių problemų liko neišspręstos, per paskutinį laikotarpį jų išryškėjo dar daugiau (technogeninės kilmės hidrogeocheminių anomalijų gėlo vandens stovymėje formavimasis, padidintos arseno, fluoridų, sulfatų, chloridų, amonio, nitratų ir kai kurių kitų cheminių komponentų koncentracijos, vandens kvapų atsiradimas ir kitos). Todėl iškilo poreikis parengti ir įgyvendinti naują kompleksinę požeminio geriamojo vandens išteklių naudojimo programą, kurios paskirtis būtų atnaujinti informaciją apie vandens išteklius ir jų tinkamą naudojimą plečiant ir projektuojant naujas geriamojo vandens tiekimo sistemas, sukurti naujų duomenų ir žinių informacinę bazę apie žalio požeminio vandens išteklius, skirtus aprūpinti Lietuvos gyventojus geros kokybės geriamuoju vandeniu per artimiausius 20–25 metus. Tokią programą reiktų parengti dalyvaujant visų sričių – valdžios, mokslo institucijų ir praktinės veiklos – atstovams.

2. Pastaruoju metu, dėl teisės aktų nuostatų ir jų taikymo pasikeitimų, ūkio subjektams, naudojančiams geriamojo požeminio vandens išteklius savo reikmėms, iškilo jų gavybos įteisinimo problema. Dauguma ūkio subjektų, ilgą laiką teisėtai naudoję savo vandens gręžinius ir dabar negalintys to naudojimo įteisinti pagal naujai taikomus reikalavimus, tapo nelegaliais požeminio vandens išteklių naudotojais, patiriančiais visas iš to kylančias pasekmes – finansines baudas, veiklos apribojimus ir kita. Savo ruožtu, tai apriboja vandens išteklių racionalaus naudojimo galimybes ir didina jų nelegalios, neapskaitomos gavybos mastus. Siekiant išspręsti šias problemas būtina, dalyvaujant valdžios, mokslo institucijų ir praktinės veiklos atstovams, kvalifikuotai pakoreguoti vandens išteklių aprobavimą, gavybą ir jų apsaugą reglamentuojančius teisės aktus. Pagrindinė kliūtis, trukdanti įteisinti požeminio vandens išteklių gavybą ūkio subjektų reikmėms įrengtose vandenvietėse, yra reikalavimas vandenviečių apsaugos zonas (toliau VAZ) raštiškai derinti su žemės sklypų, patenkančių į VAZ, savininkais. Dažnas atvejis, kai net mažos vandenvietės apsaugos zona apima kelių ar keleto žemės savininkų valdas, kurie nesuinteresuoti duoti sutikimo ir taip apriboti ūkinės veiklos galimybes savo žemėje. Todėl vandenvietės eksploatacijos įteisinimas tampa realiai neįmanomas. Vienas

iš būdų pašalinti šią kliūtį, nesumažinant vandenviečių išteklių saugos, būtų Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 7 straipsnio pakoregavimas, panaikinant prievolę gauti į VAZ patenkančių žemės savininkų sutikimą, tačiau nustatant prievolę vandenvietės naudotojui vykdyti jos poveikio požeminiam vandeniui monitoringą, jeigu į jos VAZ patenka objektai, galintys kelti grėsmę požeminio vandens ištekliams, taip pat vykdyti potencialiai taršios veiklos objektų, patenkančių į VAZ, monitoringą. Atitinkamai reiktų pakoreguoti ir Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 105 ir 106 straipsnių nuostatas. Mažoms ir gerai apsaugotoms vandenvietėms daugeliu atvejų būtų tikslinga visiškai netaikyti VAZ apribojimų juostos.

3. Keičiantis vandens gręžinių įrengimo ir eksploatavimo teisei tvarkai, Lietuvoje susidarė situacija, kai pagal tam tikru laikotarpiu galiojančius reikalavimus įrengtas vandens gręžinys šiandien yra tapęs nelegaliu – neįregistruotas naujai nustatyta tvarka. Tokius gręžinius turintys asmenys (fiziniai ar juridiniai) teisiškai jų naudoti negali, tačiau realiai naudoja. Dėl to oficialioji požeminio vandens gavybos situacija yra neadekvati faktinei, yra iškreipta. Tokia situacija netoleruotina ir būtina imtis efektyvių priemonių ją pagerinti. Būtina paspartinti grupės seimo narių parengto „Lietuvos Respublikos gėlo požeminio vandens gavybos gręžinių įteisinimo laikinojo įstatymo projekto“ (1-as variantas registruotas 2020-12-23, 2-as 2021-03-16) svarstymą ir priėmimą.

4. Besikeičiančio klimato sąlygomis išryškėjo paviršinio vandens stygius ir šiltuoju, ir šaltuoju metų laiku. Šalyje yra daug neprižiūrimų užtvankų, kurios daro neigiamą poveikį upių ekosistemoms. Jos turi būti eksploatuojamos atsižvelgiant į hidrologinio režimo pokyčius ir jo fazes. Tam tikslui reikia atnaujinti įstatyminį ūkio subjektų reguliavimą ir priežiūrą.

5. Šiuo metu ES šalyse taikomas upių ekologinis nuotėkis, kaip valdymo priemonė, skirta subalansuoti mažųjų hidroelektrinių veiklą, kad būtų patenkinti žmogaus ir vandens ekosistemų poreikiai. Lietuvoje taikomas gamtosauginis debitas neužtikrina tinkamų vandens ekosistemų egzistavimo sąlygų, todėl siūloma atlikti detalų ekologinio nuotėkio vertinimą Lietuvoje ir pagal gautus rezultatus patikslinti Tvenkinių naudojimo ir priežiūros tipines taisykles bei įvesti ekologinio nuotėkio reikalavimus, vietoje dabar naudojamo gamtosauginio debito.

6. Dėl trąšų naudojimo ir spartesnės organinės medžiagos mineralizacijos dirvožemyje šiltėjančio klimato sąlygomis stebimas nitratų koncentracijos didėjimas paviršiniame ir požeminiame (gruntiniame) vandenyje. Tikslinga intensyvios gamybos ūkiuose (per 150 ha) įteisinti reikalavimą nustatyti dirvožemyje judraus azoto koncentracijas ir į tai atsižvelgti skaičiuojant azotinių trąšų normas.

7. Keičiantis klimatui labai svarbu stebėti ir tinkamai vertinti požeminio ir paviršinio vandens sąveiką. Šios sąveikos tyrimų reikalauja ir Lietuvos vandens įstatymas bei ES vandens direktyvos, tačiau ši veikla Lietuvoje beveik nevykdoma. Būtina užtikrinti glaudesnę požeminio ir paviršinio vandens valdymą vykdančių institucijų bendradarbiavimą, parengiant kompleksines tarpusavyje susijusių išteklių tyrimus apimančias programas.

8. Vykdam paviršinių vandens telkinių valstybės monitoringą matavimų dažnis yra nepakankamas, iš jo nematyti situacijos kaita ir yra netinkamas rezultatams analizuoti ir juos interpretuoti. Be to, vertinant išsklaidytą taršą biogeninėmis medžiagomis, siūlome išplėsti matavimus apie biogeninių medžiagų kiekį krituliuose. Tai ypač svarbu vandens telkiniams, kurie, pagal šias medžiagas, priskiriami blogos ir labai blogos kokybės vandens telkiniams.

9. Rekomenduojame atlikti Valstybinio, Savivaldybių ir Ūkio subjektų monitoringų dalykinį auditą optimizuojant matavimų vietas, tiriamų rodiklių skaičių (išskirtinį dėmesį skiriant antibiotikų likučių, toksiškų metalų bei pesticidų tyrimams) ir matavimų dažnį, išplečiant duomenų analizei ir rezultatams interpretuoti reikalingus pajėgumus.

Lietuvos mokslų akademijos prezidentas

akad. Jūras BANYS

LMA Vandens tarybos pirmininkas

akad. Arvydas POVILAITIS

UAB „GROTA“ direktorius,
Geologijos įmonių asociacijos tarybos narys

Antanas MARCINONIS